

TƏBİƏTİ SEVİB-SEVDİRƏN ALİM

Deyirlər, torpaq insanın anası, hava isə laylasıdır. Çünkü biz Ana torpağın qoynunda dünyaya gelir, onun saf havasını udada, suyunu içə-icə, istisinə qızına-qızına yaşayırıq. Başqa sözlə desək, varlığımızda dörd ünsür birləşərək yaşıdır bizi: hava, su, od və torpaq. Əslində biz özümüz də təbiətin bir zərrəsi, onun tərkib hissəsiyik. Təbiət bizim hamımızın anasıdır. 1931-ci ilin qarlı, çovğunlu bir gündə - dekabrin 25-də bu ananın qoynunda - Kürdəmirin Dəyirmanlı kəndində Teyfur kişinin ocağında bir oğlan uşağı dünyaya gelir. Adını Qara qoyular. Qara - ərəbcədən "böyük" deməkdir. Amma onda bəlkə də Teyfur kişinin heç ağlma belə golməzdi ki, Qara böyüyecek və biologiya sahəsində həqiqətən böyük və etiraf edilən mütəxəssis, Vətənini çox-çox uzaqlarda tanıdan görkəmli alım olacaq.

Şəxsən mənim üçün bu gün təbiət vurğunu Qara Mustafayev haqqında söz demək nə qədər çətin və kədərlidirsə, bir o qədər də asandır. Çətindir ona görə ki, bu söz biologiya elmləri doktoru, professor, Beynəlxalq Pedaqoji Elmlər Akademiyasının və Beynəlxalq Ekoenerji Akademiyasının akademiki, Həsən Əliyev adına Ekologiya mükafatı laureati, Dövlət Ekologiya kollegiyasının üzvü, Azərbaycan Zooloqlar cəmiyyətinin vitse prezidenti, Zoologiya ixtisası üzrə Müdafiə Şurasının üzvü, Ekoloji ekspert, BDU-nun Böyük Elmi Şurasının, bir neçə başqa Elmi Şuranın və redaksiya heyətlərinin üzvü, 25 il BDU-nun "Onurğalılar zoologiyası" kafedrasının müdürü, 2018-ci ildən isə BDU-nun Fəxri Professoru seçilən bir insan haqqındadır. Kədərlidir ona görə ki, bu söz, secdiyim sahəni sevdirən 22 illik müəllimim, bürdəlikdə yol göstərən ustamı, sözümü güvənərək dediyim sirdəşim haqqındadır. Asandır ona görə ki, 40 illik həyatımın 22 ilini bilavasitə bu insanın yanında keçirmişəm. Hər halına bələd idim. Gündəlik təmasımız olurdu, son illərdə isə səhəhti ilə əlaqədar gündə hətta bir neçə dəfə görüşürdük. Fikirlərimi baxışlarından duyurdum. Aramızda 47 il yaş fərqi olmasına baxmayaraq, adı sözlə izah oluna bilməyən bir doğmaliq telləri bağlayırdı bizi. Bilmirəm buna dostluq demək olar, ya yox. Amma ona əminəm ki, bəzən heç genetik qohumlar arasında bu qədər bağlılıq olmur bəlkə də... Amma bu barədə bir qədər sonra.

Qara Mustafayev həqiqətən Azərbaycanın qəniyatlı alımlarından idi. Təbiətə vurğunluq onun canında, qanında idi. Dediyiñə görə, kiçik yaşlarından ətraf mühitə marağı, təbiəti öyrənmək həvəsi ilə tay-tuşlarından seçilərmiş: "Bir atımız var idi. 8 yaşım olanda atı tövlədən gizlin çıxarıb, Kür qırığı tuqay meşələrə baxmağa çapıldım. Amma nədənsə atam bundan xəber tutanda qəzəblənib, məni danlamadı, əksinə, başıma sığal çəkdi. Səbəbinə indi də bilmirəm. Amma onun bu hərəkəti məni təbiəti öyrənməyimə daha da ruhlandırdı".

Qara Mustafayev ilk təhsilini Kürdəmir rayon Yenikənd orta məktəbində alıb. 1949-cu ildə Kürdəmir şəhər 1 nömrəli orta məktəbinə kamal attestatı ilə başa vuran Qara müəllim o illəri həmişə böyük niskillə xatırlayırdı: "O illər ağır mührəbə illeri idi. Mührəbə illərindən sonra isə aclarıq oldu. Biz 6 baş kulfət idik, anam 3 nəfər kimsəsizi də himayəsinə götürmüdü. Belə bir aclarıq vaxtında anam yoğurdugu xəmisi, 9 kündəyə böldürdü. 3 nəfərdən biri giley-güzar edirdi ki, Qaraya iri kündə düşüb. Sonra baxanda gördük ki, həqiqətən anam kündənin irisini mənim üçün qoyubmuş. ...Mən dərslərimi otaqda yox, çəmənlikdə oxumağı xoşlayırdım. Çoxlu dərs oxumaqdən, ya da fiziki əməydən yaman yorulurdum. Gəlirdim evə, o yastığa başımı qoyurdum, bu yastığa başımı qoyurdum, yata bilmirdim. Anam evə gələn kimi başımı qoyurdum onun qucağına. Elə yuxuya gedirdim ki, bir də səhər oyanırdım".

Qara Mustafayev məktəbi bitirən ili qəbul imtahanlarını verib, müsabiqədən

keçərək Azərbaycan (indiki Bakı) Dövlət Universitetinin Biologiya fakültəsinə daxil olur (müsabiqədən keçənlərin sənədlərini nəzərdən kecirən akademik Abdulla Qarayevin tövsiyəsi ilə).

Qara Mustafayevin çalışqanlığı və bundan qaynaqlanan elmi tədqiqatları tələbəlik dövründə diqqət çəkir və qiymətləndirilir. Belə ki, o, 1950-ci ildə ilk semestri əla qiymətlərlə başa vurduğu üçün Rektorluğun Fəxri Fərmanı ilə təltif olunur. 1953-1954-cü illərdə isə (III-IV kurslarda oxuyarkən) quşların ağacdələnkimilər (Piciformes) dəstəsinin Azərbaycan faunasına daxil olan növleri üzərində apardığı tədqiqatlarla əsasən diplom işi yazır və Respublika miqyaslı müsabiqədə I kateqoriyalı diploma layıq görülür.

Bütün qiymətləri "əla" olan Q.Mustafayev 1954-cü ildə Universiteti bioloq-zoooloq ixtisası üzrə fərqlənmə diplomu ilə bitirir. Elə həmin ildən (hələ tələbə ikən),

ləsinə daxil olan kütləvi növlərinin ekologiyası" mövzusunda namizədlik dissertasiyasını uğurla müdafiə edir və biologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi alır. 1985-ci ilin dekabrında isə Moskva Dövlət Universitetində "Azərbaycanın quru sahə ekosistemlərinin quşları" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını uğurla müdafiə edərək, biologiya elmləri doktoru alimlik dərəcəsinə layıq görülür. Bu hadisə indi kiməsə adı gələ biler. Amma o dövrde, Rusiyada, nəhəng alimlərin əhatəsində doktorluq dissertasiyası müdafiə etmək heç də asan məsələ olmayıb. Lakin, Qara Mustafayev Rusiya alımları arasında böyük hörmətə malik idi. Keçmiş SSRİ-də Ornitologiya, Ekologiya və Zooloqiya sahələrində təşkil edilən bütün forumlarda iştirak etməsi, elmi yenilikləri və mövcud problemləri araşdırmağa çalışması onun bir tədqiqatçı kimi nüfuzunu daha da artırırı.

ali təhsil aldığı "Onurğalılar zoologiyası" kafedrasında baş laborant vəzifəsində işləməyə saxlanılır. O dövrün qaydalarına əsasən, aspiranturaya daxil olmaq istəyən tələbənin bir neçə illik əmək stajı olmalıdır. Lakin Fakültə Elmi Şurası müstəsna hal kimi gənc tədqiqatçının stajı olmadan birbaşa aspiranturaya daxil olmağı üçün qərar verir. Qəbul imtahanlarına buraxılan Qara Mustafayev müsabiqədən keçərək EA Zoologiya İstututu nəzdində aspiranturaya qəbul edilir. 1958-ci ildən dekabrında isə aspiranturunu bitirərək həmin institutda kiçik elmi işçi vəzifəsinə işə götürülür.

Q.Mustafayevin namizədlik dissertasiyasının mövzusu Azərbaycanda qarğalar fəsiləsinə (Corvidae) daxil olan sinantrop və kütləvi növlərin ekologiyasının tədqiqi idi. Bu həmin dövr idi ki, SSRİ şəraitində ekoloji mövzuda uğur qazanmaq çox da asan deyildi, çünkü, dövrün ideologiyasına görə "ekologiya" bir elm kimi qəbul edilmirdi. Lakin gənc tədqiqatçının ekoloji tədqiqatlara böyük həvəsi onu elmin bu sahəsində daha da inamlı işləməyə sövq edir. Gördüyü işlər yenə də təltiflərə qalmır və o, tələbə elmi tədqiqatlarında uğuruna görə Azərbaycan respublikasının ikinci dərəcəli mükafatına layıq görülür. Ümumiyyətlə, Qara Mustafayevin perspektivini duyan müəllimləri Həsən Əliyev, Ənvər Rüstəmov, Səttar Əsədov, Abdulla Qarayev, Yusif Əbdürəhmanov, Kamal Qəmbərov, Abdulla Ələkbərov, Mirəli Axundov; yaxın dostlarından Dəmir Hacıyev, Xudu Məmmədov, Qoşqar Əhmədov, Arif Babayev, Əlihüseyin Quliyev, Müseyib Müseyibov, Zülfüqar Quliyev, Tofiq Mikayilov və başqa görkəmli alımlar onun haqqında yüksək fikirdə olublar.

Q.Mustafayev 1959-cu ilin mayında Azərbaycan EA Zoologiya İstututunda "Azərbaycanda quşların Corvidae fəsi-

seçilir. Dekanlıq illərində fakültə Elmi Şurasının sədri olur, sonralar isə -omrúnun sonuna qədər həmin Şuranın daimi üzvü kimi fealiyyət göstərir. O, həmçinin Biologiya fakültəsində iki il fealiyyət göstərmiş "Ekologiya və biofizika" ixtisasları üzrə Müdafiə Şurasının təşkilatçısı və sədri olur.

Professor Qara Mustafayev 1992-ci ilin sentyabrından müsabiqədən keçməkə BDU-da "Onurğalılar zoologiyası" kafedrasının müdürü vəzifəsinə seçilir və düz 25 il doğma işi saydıgi bu vəzifənin öhdəsinə sərfələ gəlir.

Təkcə Azərbaycanda deyil, bir çox keçmiş sovet respublikalarında yetərinə tanınan təbiət professoru Qara Mustafayevin 60 illik pedaqoji fealiyyətinin əsas istiqaməti tədrisədə informasiyanın sıxlışdırılması və integrasiya probleminin ön plana çəkilməsi idi. Professor Qara Mustafayev gərgin zəhmət, yuxusuz gecələr bahasına da olsa, nəhayət uzun illərdə bəri axtdığı tapır. Çox çəkmir ki, o, "Ekologyanın əsasları" kursuna dair müasir tələblərə cavab verə bilən program yazmaqla, ekologyanın tədrisində informasiyanın sıxlışdırılması yolunda ilk cığır açır. Daha sonra "Ekologiya"nın mahiyətini 150-dən çox sxemdə yerləşdirir. Rəqəmlər, şərti işarələr və rəsmi lərden ibarət olan hər sxem haqqında Azərbaycan, rus və ingilis dillərində açarlar tərtib edir. Kafedranın əməkdaşı Firuze Sultanzadə ilə yazdığı "Ekologiya sxemlərde" adlı orijinal dərs vəsaiti Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilir və 1998-ci ildə Türkiyənin İstanbul şəhərində nəşr olunur. Bu kitaba görə Qara Mustafayev Beynəlxalq Pedaqoji Akademianın akademiki seçilir və Bakı Dövlət Universitetinin mükafatına layıq görülür.

Professor Qara Mustafayev beynəlxalq miqyasda da ölkəmizi layiqincə təmsil edir. Qara müəllim elm alımında həm də əksər ölkələrdə keçirilən konqres və simpoziumlarda ən çox çıxış edən alim, 20-dən çox yeni elmi konsepsiyənin müellifi kimi tanınırdı. Onun elmə gətirdiyi yeniliklər bir sıra ölkələrdə (xüsusilə SSRİ məkanında) beynəlxalq xarakterli forumlarda dinlənib, bəyənilib və çap olunub. Dövrünün bir çox dünya şöhrəti alımları - Q.Dementyev, N.Qladkov, A.Bannikov, İ.Silov, B.Flint, V.Sokolov, R.Beme, B.Ioqanzen, N.Drozdov və b. Qara Mustafayevin elmi əsasları SSRİ məsəbat yanaşıb. Elə keçmiş SSRİ Ornitologiya cəmiyyətinin təsisçilərindən biri olması, Mərkəzi idarə heyətinə üzv seçilməsi və Qafqaz regionuna rəhbərlik etməsi də Qara Mustafayevə hələ o dövrən verilən yüksək dəyərin bariz nümunəsi idi. O, hətta iki dəfə Rusiya Televiziyanın "V mire jivotnix" programı ilə Azərbaycanın təbiətini keçmiş SSRİ miqyasında tanıdır. Rusyanın gərkəmli alimi, Moskva Dövlət Universitetinin "Biocənografiya" kafedrasının müdürü, biologiya elmləri doktoru, professor, həminin "V mire jivotnix" verilişində yaxşı tanıdığı Nikolay Drozdov hər dəfə Qara Mustafayevlə yaxın dostluğundan söz açaraq belə bir ifadəni işlətməkdən çəkinmirdi: "Qara müəllim bir sira məsələlərdə məndən öndə olub... O, Rusiyada heç də az tanınır və məni bəzən moskvadı "Qara" adlandırırlar".

Qara müəllimin pedaqoji fealiyyətiin özəlliyi həm də onda idi ki, o, hansı fənni tədris edirdi, ona dair dərslik və ya dərs vəsaiti yaradırdı (çox xoşbəxtəm ki, son illər bu proseslərdə mən də iştirak edirdim). Onun "Ekoloji hüquq" (1999), "İnsanın ekologiyası" (1999), "Ekologiya" (2001), "Ekologianın əsasları" (2004), "Ornitologiya" (2005), "Onurğalılar zoologiyası" (2009), "Onurğalı heyvanlarının ekologiyası" (2011, 2016), "Quşlar" (2016) və s. kitablarında da informasiyanın sıxlışdırılması ideyası əsas götürülüb.

(Davamı 7-ci səhifədə)

(Əvvəli 5-ci sahifədə)

Oara müəllimin yazı üslubu milliliyi ilə seçilirdi. Mən, düz 10 ildir ki, Bakı Dövlət Universitetində "Ekologiya" ni tədris edirəm. Hər dəfə də ilk dərsimizdə tələbələrə əsəbiyyat kimi Azərbaycanda son illərdə ekologiya sahəsində nəşr olunan bütün kitabları tövsiyə edirəm. Amma nədənsə tələbələr Qara Mustafayevin müəllifi olduğu dərslikdən istifadəyə üstünlük verirlər. Mənə bunun səbəbi o dərsliyin dilindəki millilikdədir. Belə ki, Qara müəllim ən mürəkkəb elmi fikri də bəzən naqıl kimi, çox oxunaqlı bir dildə çatdırırırdı oxucuya. Bəzən 1 ildə onun 1 deyil, bir neçə dərsliyi, monoqrafiyası işiq üzü görərdi. Və o, bu zəhmətdən ancaq zövq alardı (beləliklə, ətrafında olanları da yaradıcılığa sövq edərdi). Qürur duyuram ki, bir neçə kitabda bu insanın adının yanında mənim də adm var. Belə ki, son 12 ildə bizim birgə fəaliyyətimizin nəticəsi 8 kitabda (1 lügət, 2 monoqrafiya, 2 dərslik, və 3 publisistik kitab) yer almışdır. Sonuncu "Təbiətin sirləri - 2" adlı kitabın üzərində iş gedərən, amansız fələk Qara müəllimi aldı əlimizdən. Lakin, kitabın hazırlığını yekunlaşdıraraq Qara müəllimin 40 mərasimi ərəfəsində təqdim edə bildim dəyərlə oxuculara.

Bütün bunlarla yanaşı, Qara müəllim publisistika sahəsiylə də, ictimai işlərlə də məşğul olmağı vaxt tapırdı. Onun belə bir fikri vardı: "Mən cəmiyyətdə inkişafıma görə iki müqəddəs ocağa borcluyam: BDU və AzTV-yə. Bunların hər ikisi özünün əməkdaşlarını xalq ilə əlaqəli yaşıdır, onlar öyrənir və öyrədirlər. İnsan üçün bundan böyük və xoşbəxtlik ola biləməz". O, Azərbaycan Televiziyasında 22 il mərhum professor Mirəli Axundovla "Təbiəti sevənlər", son illər isə dosent Əbülfəz Tağıyevlə birlidə "Azərbaycan təbiəti" verilişlerinin yaradıcısı və aparıcısı olub. Əbülfəz müəllimin xatirsinə görə: "Bir dəfə Türyançay Dövlət Təbiət Qoruğunda çökiliş zamanı at bürdədi, araba aşdı və biz islandıq. Qara müəllim elə islanmış vəziyyətini bildirməyərək, axşama qədər çəkilişi dayandırmadı. Yalnız axşam qonaq evində bildirdi ki, "paltarım suyun içindədir"".

Professor Qara Mustafayevin zəkasından, iti təfəkküründən, əhatəli biliyindən və fədakar əməyindən yaranan monoqrafiyalar, dərsliklər, dərs vəsaitləri və məqalələr 1000-a yaxın nəşrdə öz əksini tapıb (65 monoqrafiya, dərslik və dərs vəsaiti, 50-dən artıq tədris programı və metodik vəsait, 9 elmi-kütłəvi kitab, 400-ə qədər elmi məqalə, təbiətə dair 500-dən çox dövri mətbuat məqaləsi, 5 telefilm sənariisi, 50-ya qədər əsərin redaktorluğu).

Şəxsən özü 3 elmlər doktoru, 17 elmlər namizədi, 30-dan artıq magistr yetişdirmişdi. 10-larla namizədlik və ya doktorluq işlərinin opponenti və ya rəyçisi olmuşdu. Yetişdirdiyi kadrlar sırasında Azərbaycan, Gürcüstan, Yəmən Ərəb və İran İslam Respublikasının nümayəndələri də var.

Professor Qara Mustafayev ədəbiyyatçı olmasa da, ədəbiyyatı, foliogiyanı çox sevirdi. Dilimizdə (xüsusən, bioloji dili) olan qüsür və çatışmazlıqlar onu "Milli dilimiz" kitabını yazmağa vadardı.

Professor Qara Mustafayevin timsalında bioloq, zooloq, ekoloq, tədqiqatçı-alim, müəllim, publisist və ictimaiyyətçi mövqeyi bir-birlərini tamamlayırdı. Əbəs deyil ki, bu illər boyu Azərbaycanın bir çox görkəmli ziyalıları, söz-sənət adamları, akademiklər - Fuad Qasimzadə, Tofiq Hacıyev, Bəkir Nəbiyev, Ağamusa Axundov, Vasim Məmmədəliyev, Yaqub Mahmudov, Vasif Babazadə, Abel Məhərrəmov, Tariyel Talıbov, Urxan Ələkbərov, İradə Hüseynova, müxbir üzvlər - Azad Nəbiyev, Aydin Kazımkadə, Elşad Qur-

banov, professorlar İradə Əliyeva, Hökümə Quliyeva, Ifrat Əliyeva, Məlahət Qurbanova, Nərimənə Sadıqova, Abuzə Xələfov, Əyyub Əzizov, İzzet Rüstəmov, İsmayıllı Əliyev, Ağavəli İbrahimov, Teymur Əhmədov, Vidadi Xəlilov, Ziyəddin Məmmədov, Xanlar Abdullayev, Əziz Məmmədov, Şövqi Göyçaylı, Məcnun Babayev, Sani Axundov, Akif Quliyev, Canbaxış Nəcəfov, Vilayət Abdiyev, Nazim Şəmилov, Anar İskəndərov, Abbas Abbasov, Rauf Hacıyev, Məhərrəm Qasımlı, Rövşən Xəlilov, Xudaverdi Qənbərov, Eldar Rüstəmov, xalq şairləri - Rəsul Rza, Nəbi Xəzri, Nəriman Həsənzadə, şairlər - İlyas Tapdıq, Hikmet Mahmud, Oqtay Rza, Vüqar Əhməd, xalq artistləri Şəfiqə Axundova, Yaşar Nuri, Canəli Əkbərov, Kamil Cəlilov, Yalçın Rzazadə, Eldost Bayram, Zəmiq Əliyev, Mirnazim Əsədullayev, Şamil Süleymanlı, İradə Ələkbərqizi, Gövhər Rzayeva, Gülyaz və Gülyanaq Məmmədəvalar, jurnalistlər - Şəref Cəlilli, Dilarə Quliyeva, Telli Pənahqızı, Tofiq Abdullayev, Rövşən Ramazanlı, Mirşahin Ağayev, Əlirzə Xələfli, Yusif Dirlili, Lamiyə Ələkbərqizi, Nəcibə Əlixanova, Azad Ağarəzioğlu, Şəlalə Əlibəyli, Böyükəga Mikayıllı, Pərvanə İbrahimova, Anzulə Əmirova, Solmaz Babaşova, Şəlalə Məhyəddinqizi, Eldar Salavalan, Səyyarə Səyyaf, Şəmsiyyə Əlizadə, Ötərxan Eltac, Elgiz Əkbər, Vüsalə Veliyeva, Kənül Rasimqızı, Tural Quluzadə, Alim Nəbioğlu və b. özlərinin rəylərində, yazılı və ya şifahi çıxışlarında, tele-radio müsahibələrində, verilişlərində Qara Mustafayev yaradıcılığını çox yüksək səviyyədə və orjinal üslubda dəyərləndirilərlər.

Qara müəllim böyük olduğunu qədər sadə və səmimi insan idi. Belə bir insan haqqında söz demək missiyasının ağırlığını ciyinimdə hiss edərkən fikrimdə ilk dolaşan – "onu nə vaxtdan tanımışam?" suali oldu. Lakin suala cavab tapa bilmədim. Çünkü, mən Qara müəllimi ilk dəfə nə zaman görmüşəm, tanımışam, yadına gəlmir. Lakin ağlın kəsəndən evimizdə bu insanın adını eşidirdim. Belə ki, xalam, bütün ömrünü Biologiya fakültəsinə bağlayan dosent Mələk xanım Qasimzadə iş yoldaşları, həmkarları haqqında danişanda Qara müəllimin adını xüsusi çəkər və haqqında yalnız xoş sözər söyləyərdi. Onun həyat yoldaşı, akademik Fuad Qasimzadə də Qara müəllimə sonsuz hörmətlə yanaşardı. Ona görə bu insana qarşı bizim evdə xüsusi bir ehtiram, rəğbət vardi. Onun Azərbaycan Televiziyası ile «Təbiəti sevənlər» programını da ilk dəfə nə vaxt izləmişəm, o da yadına gəlmir. Çünkü onda da kiçik yaşlarda olmuşam yəqin. Bəlkə heç məktəbə də getmirdim. Amma etiraf edim ki, ekologiyaya, təbiətə, ətraf mühitə sevgi və bağlılığının yaranmasına bir yandan nənəmin, bir yandan da Qara müəllimin o verilişinin böyük təsiri olub.

İllər keçdi... Talehimə Bakı Dövlət Universitetinin Biologiya Fakültəsində təhsil almaq səadəti yazıldı. Çox güclü pedaqoqlardan dərs aldım. Çox müəllimlərim seçdiyim sahoni və müəllimliyi mənə daha da sevdirdilər. Lakin hələ 2-ci kursda oxuyarkən (1996-ci ildə) Qara müəllimin "Ekologiya" fənnindən oxuduğu mühəzirələr heç vaxt yadımdan çıxan deyil. Onun dərsləri o qədər maraqlı keçirdi ki, hətta zəngin vurulmasına belə hiss etmirdik. Yaxşı yadımdadır, imtahanla bilet çökdəm, amma hazırlaşmadan cavab vermək istəyim Qara müəllimi diqqətini çəkdi. Mən biletəkəni bütün sualları cavablandırdım. Qara müəllim ekosistem strukturunu barədə əlavə suallar verdi. Cavab verdim. Əlavə 2 sual da verdi. Deysən cavablarım onu razi salmışdı. Etiraf edim ki, ətraf mühitə dərk etməyimin, sonradan məhz həmin sahəni seçməyimin, taleyi mi ekologiyaya bağlamağımın, bir sözlə özümü ruhən və qəlbən ekoloq hesab etməyimin də əsas səbəbi Qara

müəllimin illər önce mühəzirələri ilə bu sahəni mənə daha da sevdirməsi oldu. Belə ki, universiteti bakalavr və magistratura səviyyələri üzrə forqlənmə diplomları ilə bitirdikdən sonra elə Qara müəllimin tövsiyəsi ilə "Ekologiya" ixtisası üzrə aspiranturaya daxil oldum. Elmi rəhbərim də özü oldu. Illər sonra doktoranturaya da onun tövsiyəsi ilə daxil oldum. İki elmi məsləhətçimdən biri yeno Qara müəllim özü oldu. Onun ən böyük istəyi məni kafedrada müəllim görmək idi. Çox şüklərə olsun ki, rəhbərliyin etimadı sayəsində mən BDU-nun müəllimi oldum. O vaxtdan biz müəllim-tələbə kimi deyil, bir həmkar kimi ciyin-ciyinə fəaliyyət göstərməyə başladıq.

Bizim öyrəndiyimiz obyektlər (quru onurgalıları) çöldə olduqlarından, tədqiqatlarımız yalnız çöl şəraitində olmalıdır. Bu illər boyu tədqiqat məqsədi ilə Qara müəllimlə doğma Azərbaycanımızı qarış-qarış gəzdik. Hərə gedirdikəsə bağlı qapılar üzümüzə taybatay açılırdı. Çünkü, Qara müəllimin elmi dairələrdə olduğu kimi sadə insanlar arasında da böyük hörməti var idi. Onu hamı sevirdi. Hətta şəxsi tanışlığı olmayanlar belə, onu görəndə özlərini sanki on doğma adamını görmüş kimi hiss edirdilər. Çünkü, o bir nümunə idi - səsiyle, sözüyle, təbəti sevməyin və təbəti sevdirməyin nümunəsi idi.

Bəli, Qara müəllim doğma Azərbaycanı çox sevirdi. Vətənin hər gülünü, otunu, çıçayı, bir sözə təbiətinə canından artıq sevirdi, sevdiyi qədər də qorumağa və tanıtmağa çalışırdı. O, həmişə deyirdi ki: "Azərbaycan Respublikası müstəqil dövlət olduqdan sonra mənəvi azadlığımız qol-qanad açdı; indi həyatımızı istədiyimiz kimi qurmaq ixtiyarımız var; gələcəyə indiki inam daha çox müqəddəs niyyətlərə xidmət edir. Kaş tezliklə hamı dərk edəydi ki, bəşəriyyətin gələcək xoşbəxtliyi bütün millətlərin tərəqqisini tələb edir".

Qara Mustafayevi son vaxtlar on çox narahat edən dünyanın ekoloji vəziyyəti, ətraf mühitə edilən antropogen təsir id. Cahanın da müqəddəratına biganə deyildi. Bu baxımdan onun belə bir müqayisəsi vardır: "Orqanizmin hər hansı bir üzvü tələf olanda, həmin orqanizmin yaşama bacarığı zəifləyir. Cahan da bütöv bir orqanizm kimidir. Onun bir milləti zəifləsə və ya yox olsa, inkışaf yolları daralır".

Qara müəllim Azərbaycan xalqının bəxtinə düşən misilsiz istedad sahiblərindən idi. O, böyüdüyü və alım kimi formalaşdı XX əsrin 50 ilində necə əzmlə çalışmışdısa, XXI əsrin ilk 18 ilində də eyni məhsuldarlıq, fədakarlıqla çalışırdı. Təsadüfi deyil ki, onun elmi, pedaqoji və ictimai fəaliyyəti çoxlu medal və fəxri adalarla qiymətləndirilib. Elmdəki xidmətlərinə görə o, müxtəlif illərdə "İlin adımı" və bu kimi mükafatlara layiq görüllüb. Azərbaycan Prezidentinin 11 fevral 2000-ci il tarixli fərmani ilə "Şöhrət" ordeni ilə təltif olunmuşdu. 2018-ci ildə isə Qara Mustafayev Bakı Dövlət Universitetinin Böyük Elmi Şurasının qərarı ilə Universitetin Fəxri Professoru seçilir. Bütün bunlar Qara müəllimin əməyinə, yaradıcılığına verilən dəyərin, hörmət və ehtiramın ifadəsi idi.

Mən Qara müəllimlə temasda olduğum bu 22 ili göz önündən keçirəndə və düşünündə ki, bu insandan öyrəndiyim nələr olub? Cavabım belə olur: 1) Çalış-qanlıq, zəhmətsevərlik. Çünkü, onun özünün də hər zaman dediyi bir fikir vardır: "Mən Qaranı Qara Mustafayev edən zəhmətsevərliyim olub"; 2) Məsuliyyət. Hamı bilir ki, Qara müəllim çox məsuliyyətli insan idi. Canına qıyar, gecəni yatmaz, amma bu gün yazılması gərək olan işi sabaha təxirə salmazdı; 3) Sonluğunun necə olacağından asılı olmayıaraq görəcəyi iş həvəslə başlamaq; 4) Hərənin öz dili ilə danışmaq, uşaqla - uşaqla, böyükələ - böyükələ olmaq bacarığı. O, münaqışləri

heç xoşlamazdı. Hər hansı bir gərginlik yaranardısa, dərhal çıxış yolu tapmağı bacarırdı. Və bütün bu keyfiyyətlərdən uca-da duran - xetirxahlıq. Mən onu tanıyıdan, onu yalnız insanlar kömək edən gördüm. Bu yaxşılığı bilənlər də oldu, bilməyənlər də... Amma Qara müəllim xeyirxahlığından heç vaxt qalmadı ki, qalmadı.

V. Spinozanın belə bir kəlamı var: "Azad, yaradıcı insan ölüm qədər heç bir şey haqqında o qədər də az fikirləşmir. Onun müdrikliyi ölüm haqqında deyil, həyat haqqında düşünməsindədir". Qara müəllim son vaxtlar ölümü çox düşünürdü. Ölümən qorxmurdı, qorxduğu sadəcə işlərinin yarımcıq qalması təhlükəsi idi. O, ölümən qorxmazdı da. Çünkü, olduqca möhkəm və iradəli insan idi. Baxmayaraq ki, 2011-ci ildə illərə əziyyətini çəkən həyat yoldaşı Sima xanımın dünyasını dəyişməsi ona çox pis təsir etmişdi. Heç kəs onun üçün uzun illər bir yerdə yaşadı və vəfali ömür-gün yoldaşını əvəz edə bilmirdi, bilməzdə də. Amma o, yenə də dözdü və taleyin bu sinağı da onu sindira bilmədi. Çünkü, o həqiqətən möhkəm və iradəli insan idi. Onun ürəyində narahatçılıq olmasayı, bəlkə də 100 il yaşayardı. Çünkü, çox böyük həyat eşqinə malik idi Qara müəllim. Həyat eşqi onu son anına qədər tərk etmədi. Və şəxsən mən onu itirməklə sadəcə bir müəllimimi itirmədim, bu həyatda kürəyimi söküyəcəyim bir insani itirdim... (bunları yazmaq neçə çətindir...)"

Mən böyük alım, böyük insan və böyük pedaqoq, xatirimdə saf insan kimi qalan unudulmaz ustam Qara Mustafayev haqqında çox söz deyə bilərəm. Lakin o, hər zaman informasiyanın sıxlığından nəzərdən tərəfdarı olub. Bu baxımdan hesab edərəm ki, sözlərimi onun ruhuna bağışladığım şeir parçasıyla tamamlasam daha yerinə düşər:

Bir alım tanıydım,
Təbiətin gərəyi,
Halallıqla yeyərdi,
O, yediyi çöreyi.
Təbiətlə vurardı,
Sinəsində ürəyi,
Təbiət nəğməsiydi
Bizim QARA müəllim!!!
Hər dəfə iz qoyardı,
Dərələrdə, dağlarda,
Dolaşardı Vətəni,
O, soyuqda, o, qarda.
Küləkdən də qorxmazdı,
Gəzərdi gilavarda,
Cöllərin xəzrisiydi,
Bizim QARA müəllim!!!
Təbiətin sirlərin,
O, hamiya açardı,
Onu görən ovçular,
Əldə təfəng qaçardı.
Günəş də üfüqlərdən,
Yoluna nur saçardı,
Tanrı möcüzəsiydi,
Bizim QARA müəllim!!!
Zəhmətiylə qazandı,
Gənc yaşlardan şöhrəti,
Özü qədər hamiya,
Sevdirdi təbiəti.
Xalqımız da bəslədi,
Ona böyük hörməti,
Elin imdad səsiydi,
Bizim QARA müəllim!!!

Mən düşünürəm ki, illər keçəcək, zaman hələ çox biologiya elmləri doktorları, professorları, alımları yetişdirəcək. Amma QARA MÜSTAFAYEVdən bir də olmayıacaq. Çünkü, o TƏK idi - sözüylə, səsiylə, təbiəti sevib-sevdirmək həvəsi ilə. Ruhun şad olsun, USTAD!!!

Yerin hələ çox görünəcək...

Anar MSSMMSSDOV,
Bakı Dövlət Universitetinin dosenti,
şair-publisist, Azərbaycan Yazıçılar
və Jurnalistlər Birliklərinin,
Türkiyə Elm və Ədəbiyyat Əsəri
Sahibləri Məslək Birliyinin üzvü.